

— Ἦταν πτωχὸς σὺν ποντικὸς ἐκκλησίας· ἀλλὰ ἡ γυναῖκά σου εἶνε πλουσία.

— Ἡ γυναῖκά μου; ποῦ εὔρε τὰ χρήματα;

— Μὰ εἶνε τὸ κέρδος τῆς πωλήσεως τῶν ἔργων σου.

— Ἄ! εἶπεν ὁ φιλόλογος κινῶν βραδέως τὸ κενὸν καὶ γυμνὸν τοῦ κρανίου.

Ἄ! ἔτσι λοιπόν! Ὡστε ἔλῃν μου τὴν ζωὴν εἰργασθηκα διὰ τὸν ὑπάλληλον!

— Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔτσι εἶνε, συγκατένευσεν ὁ διάβολος μὲ τόνον χαρωπὸν.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχαμύλωσε τὸ κρανίον καὶ εἶπε!

— Ὁδῆγησέ με πάλιν σὲ παρακαλῶ εἰς τὸν τάφον μου.

Ἦτο σκοτεινὰ· ἡ βροχὴ ἐπιπτε· τὰ σύννεφα αἰωρίζοντο βαρέα ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὁποίου τὰ ὀστᾶ ἔτριζον, διηυθύνθη μὲ ὀρμὴν πρὸς τὸ νεκροταφεῖον. Ὁ διάβολος τὸν ἠκολούθει σφυρίζων χαρωπὰ.

*
* *

Βεβαίως ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶνε εὐχαριστημένος. Ὁ ἀναγνώστης ἔχει κορεσθῆ ἀπὸ φιλολογίαν καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἱ ὅποιοι γράφουν μόνον διὰ νὰ κολακεύουν τὰ ἐνστικτὰ του, σπανίως τὸν εὐχαριστοῦν. Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶνε εὐχαριστημένος, διότι δὲν τοῦ ἀνέφερα τίποτε περὶ τῆς κολάσεως. Ἄφ' οὗ ὁ ἀναγνώστης εἶνε πεπεισμένος καὶ δικαίως, ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κόλασιν, θὰ ᾔθελε νὰ μάθῃ μερικὴς λεπτομερείας διὰ τὸν τόπον τῶν βασάνων. Ἀλλὰ πράγματι, δὲν ἔχω τίποτε νὰ εἰπῶ εἰς τὸν ἀναγνώστην, διότι ἡ κόλασις ἐκείνη, ἡ πλήρης πλογῶν, ὅπως τὴν φαντάζονται, δὲν ὑπάρχει. Ἀλλὰ ὑπάρχει κατὶ ἄλλο, κατὶ πολὺ φρικτότερον.

Μόλις ὁ ἱατρὸς εἶπη εἰς τοὺς οἰκείους σου:

— Ἀπέθανε....

Εἰσέρχου εἰς τὸν τόπον γεμῆτο φῶς, καὶ εἶνε τόπος τῆς συνειδήσεως τῶν σφαλμάτων σου.

Εἶσαι ἐξηπλωμένος εἰς τὸ βάθος ἐνὸς τάφου, εἰς ἕνα φέρετρον στενὸν, καὶ ἔμπρὸς σου περνᾷ ὡσάν τροχὸς ποῦ περιστρέφεται, ἡ πτωχὴ σου ζωὴ. Ἐξελίσσεται ἀργὰ ἀργὰ, μὲ βραδύτητα σκληρὰν καὶ ἐκτυλίσσεται ὀλόκληρος, ἀπὸ τὸ πρῶτό της ῥῆμα μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ὑπάρξεώς σου. Καὶ θὰ βλέπῃς ὅλα ὅσα ἔκρυψες καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν σου κατὰ τὴν ζωὴν σου· θὰ ἐπαναζήσουν ὅλαι σου αἱ σκέψεις· θὰ ἀντιληφθῇς ὅλα σου τὰ ἄδικα βήματα· καθεμίᾳ ἀπὸ τὰς στιγμὰς ποῦ ἐζησες, θὰ ἀνανεωθῇ. Καὶ διὰ νὰ ὑποφέρῃς ἀκόμη περισσότερον θὰ ἔχῃς τὴν βεβαιότητα ὅτι τὴν παράλογον καὶ γελοίαν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ἐβόδεις, βαδίζουσιν οἱ ἄλλοι, ὅτι δοῦλοι τοῦ ψεύδους συνωθοῦνται καὶ διαγκωνίζονται εἰς αὐτήν. Καὶ τὸ ἐννοεῖς, βλέπεις καθαρὰ αὐτὰ τὰ πράγματα· ἐκτελοῦν ὅλα αὐτὰ διὰ νὰ καταλήξουν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεσαι, διὰ νὰ μάθουν πόσον εἶνε ἐπαίσχυντον νὰ ζοῦν τὴν ἐγωϊστικὴν καὶ ἀθλίαν αὐτὴν ζωὴν.

Ἀλλὰ μάτην γνωρίζεις ὅτι σπεύδουσιν εἰς τὴν καταστροφὴν των, δὲν ἔχεις τὴν δύναμιν νὰ κάμῃς καμμίαν κίνησιν, νὰ φωνάξῃς καὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ τοὺς βοηθήσῃς θὰ ξεσχίξῃ ἀνωφελῶς τὴν καρδίαν σου....

Καὶ ἡ ζωὴ σου περνᾷ ἔμπρὸς σου, καὶ περνᾷ καὶ ξαναπερνᾷ ἀκόμη, καὶ πάλιν παρουσιάζεται ἐνώπιόν σου ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.... Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐργασία τῆς συνειδήσεώς σου δὲν τελειώνει, δὲν θὰ τελειώσῃ ποτέ.....καὶ ἡ φρίκη τῶν πόνων σου δὲν θὰ παύσῃ ποτέ.....ποτέ.....ποτέ.

Κ. Χ. Π.

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΠΑΡΟΙΚΙΑ ΕΝΕΤΩΝ ΕΝ ΛΗΜΝΩ.

Ἡ ΔΗ ἀπὸ τῆς 10ης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν οἱ Ἑνετοὶ νὰ ἱδρύωσι τὰ ἐμπορικὰ αὐτῶν πρακτορεῖα ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διαρκὴς ἔκτοτε διεξάγεται ἀγὼν τῶν μὲν Ἑνετῶν ἐπιζητούντων ἑκάστοτε νέας παρανομίας, ὅπως ἀσκήσας ἑλευθερώτερον καὶ ἐπικερδέστερον τὸ ἐν Ἀνατολῇ ἐμπόριον αὐτῶν, τῶν δ' ἐν Βυζαντίῳ ἀνθισταμένων μὲν καὶ μὴ ἐνδιδόντων ἐν ὅσῳ ἄλλοι κίνδυνος περιεστοίχιζον αὐτοὺς, ἀναγκασζομένων δ' ἐν ἐναντίῳ περιπτώσει νὰ ὑποκύπτωσιν.

Οὕτως ἐν ἔτει 991 ἰδιαιτέρον χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Β' παρεχώρει αὐτοῖς ἀρκούντα ἐμπορικὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα μεγάλως ἡρῶνθησαν τῷ 1082 ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις περιπλακεῖς εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ροβέρτον Γουισκάρδον τὸν τότε ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ Κάτῳ Ἰταλίᾳ Νορμανδῶν ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ τὴν συμμαχίαν ἐκείνων. Διὰ χρυσόβουλλον τότε ἀπολυθέντος ἐκτίσαντο οὗτοι οὐ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πόλεσι τοῦ κράτους, ἰδιαιτέρον τμήμα, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς κέντρον τῶν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις Ἑνετῶν ἐμπόρων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀξιολογώτατα ἐμπορικὰ δικαιώματα καὶ προνομίας.

Μεταξὺ τῶν πόλεων ἐν αἷς ἐγκατέστησαν ἤδη οἱ Ἑνετοὶ ἐπισήμως τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν ἀποικίας δὲν ἀναφέρεται ἡ Λήμνος ἀλλὰ δὲν ἐδράδουν νὰ ταχθῇ καὶ αὕτη μεταξὺ τούτων. Τῷ ἔντι, ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου, ὁ νέος αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κομνηνὸς δὲν ᾔθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παραχωρηθέντα αὐτοῖς προνόμια, ἐκήρυξεν ἡ Ἑνετία τὸν πόλεμον πρὸς τὸ Βυζάντιον, ὃν αὐτὸς ὁ Δόγης Δομένικος Michieli ἀνέλαβε προσωπικῶς νὰ διεξαγάγῃ. Μετὰ δὲ τὴν κατάληψιν καὶ δῶσιν τῶν σπουδαιότερων τοῦ Αἰγαίου νήσων ὑπὸ

του ένετικού στόλου, ήναγκάσθησαν οί έν Βυζαντίω τῷ 1126 νά αναγνωρίσωσι διά νέου χρυσοδούλλου τάς προτέρας αὐτῶν προνομίας. Βεβαίως τότε, ἄν μὴ πρότερον ἤδη ἐγκαθιδρύθησαν οί 'Ενετοί ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν.

Ἐπίσημον ἔγγραφον ⁽¹⁾ χορηγεῖ ἡμῖν ἀπόλυτον περὶ τούτου βεβαιότητα. Διὰ τούτου (ἐκδοθέντος κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1136) δωρεῖται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Λήμνου Μιχαὴλ ναῦσκον τοῖς ἐν Κοτζίῳ ἐνετοῖς, οὗ τὰ ἔρια ὀρίζονται μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριθείας, ρητῶς δ' ἅμα λέγεται ἐν τῷ ἔγγράφῳ, ὅτι δὲν πρέπει νά ἐξέλθωσιν αὐτῶν μηδὲ νά ἐνοχλήσωσι τοὺς παροικούντας. Πρὸς τοῦτοις ὑπισχνοῦνται οἱ 'Ενετοί, ὅπως κτίσωσιν ἐν τούτῳ ἰδίαις δαπάναις ἐκκλησίαν εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, διότι ὑπὸ τὴν ἐν ὀνόματι τούτου ἐν 'Ενετίᾳ μονὴν ἐμελλε κυρίως νά ὑπάρχηται τοῦ λοιποῦ ἢ μέλλουσα νά ἀνδρῶνθῃ ἐκκλησία, πρὸς δὲ καὶ ὅπως παρέχωσι κατ' ἔτος τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Λήμνου καθαρὸν ἔλαιον «δύο θαλάσσια μέτρα». Ἐν τέλει προστίθεται, ὅτι πάντες οἱ μετὰ ταῦτα ἀρχιεπίσκοποι καὶ κληρικοὶ τῆς Λήμνου ὀφείλουσι νά ἀναγνωρίσωσι τὴν δωρεὰν ταύτην ἵνα μὴ ὑποπέσωσι ταῖς ἀραῖς τῶν 318 θεοφύρων πατέρων.

Ἐκ τούτων δυνάμεθα βεβαίως νά συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ ἐν Λήμνῳ Ἐνετικὴ ἀποικία ἦτο ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀρκούντως πολυπληθής. Εἰ καὶ ἀναφέρονται μόνον ἐν Κοτζίῳ, ἐν τούτοις εἶναι πιθανόν, ὅτι ἔξων τοιούτοις καὶ ἐν Παλαιοκάστρῳ ἴσως μόνον ἡ ἐν τῇ πρώτῃ πόλει παροικία αὐτῶν ἦτο πολυπληθεστέρα, διότι ἐνεκα τοῦ ἀσφαλεστέρου λιμένος βεβαίως μείζων ἐμπορικὴ κίνησις ἐν ταύτῃ ὑπῆρχε.

Ποία ὑπῆρξεν ἡ τύχη τούτων κατὰ τὸ 1171, ὅτε ὁ Μανουὴλ περιήλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν καὶ διὰ διατάγματος προσέταξεν, ὅπως συλληφθῶσιν ἅπαντες οἱ ἐν τῷ κράτει τοιούτοις καὶ δημοιῶσιν αἱ οὐσαὶ αὐτῶν, δὲν γινώσκομεν βέβαιον ὅτι ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου τῶν ἡμετέρων πρὸς τοὺς 'Ενετοὺς, οὗτοι ἐξήλθον νικηταὶ καὶ τὰ παραχωρηθέντα αὐτοῖς προνόμια ἦσαν καὶ αὐθις σεβαστά. Ἡ ἐπὶ τῆς νήσου ἡμῶν ἐμπορικὴ αὐτῶν παροικία εἶναι πιθανώτατον ὅτι τοῦ λοιποῦ ἐπὶ μᾶλλον ἰσχυροποιήθη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν συνθήκῃ, ἣτις συνήφθη μετὰ τὸν Ἀλεξίου καὶ τῆς 'Ενετικῆς δημοκρατίας τῷ 1199, καὶ δ' ἤς καθωρίζοντο οἱ τόποι ἐν οἷς οἱ 'Ενετοὶ ἐδικαιοῦντο ἐλευθέρως νά ἐμπορεύωνται, δὲν ἀναφέρεται ρητῶς ἡ Λήμνος, εἰ καὶ μνημονεύονται ἡ Λέσδος, ἡ Χίος καὶ ἄλλαι νῆσοι ἐκ τῆς δωδεκανήσου. Εἶναι δ' ὅμως δύσκολον νά ὑποτεθῇ ὅτι οἱ 'Ενετοὶ ὁλοσχερῶς ἐξέώσθησαν ἐκ τῆς νήσου ἡμῶν καὶ φαίνεσθαι μᾶλλον ὅτι πρέπει νά περιλάβωμεν τὴν Λήμνον ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐκφρασιν τοῦ θέματος Αἰγαίου οὗ μέρος ὡς γνωστὸν ἀπετέλει ἡ Λήμνος. ⁽²⁾

(1) Tafel und Thomas Urkunden zur älteren Handels und Staatsgeschichte der Republik Venedig I σελ. 98 ἀριθ. 44.

(2) Tafel—Symbolarum criticarum geographiam byzantinam spectantium I μερ. σελ. 32.

Κατὰ τὴν τῷ 1204 γενομένην διανομὴν ἡ Λήμνος ἔλαχε τῷ αὐτοκράτορι Βαλδουίνῳ ⁽¹⁾. Αἱ χῶραι δ' ὅμως τὰς ὁποίας οἱ κατακτηταὶ διενέμοντο πρὸς ἀλλήλους ἔπρεπε νά ὑποταχθῶσιν αὐτοῖς· πρὸς τοῦτο δ' ἀπητύντο οὐ μόνον στόλος καὶ στρατὸς ἀλλὰ καὶ χρήματα οὐκ ὀλίγα. Ἡ 'Ενετία, ἣτις κατὰ φυσικὸν λόγον ἔλαβε μέρος τοῦ νησιωτικοῦ κόσμου εἰς τὸ μερίδιον αὐτῆς βλέπουσα, ὅτι ἡ πραγματικὴ τῶν πολυπληθῶν τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσων κατάκτησις θὰ παρείχεν αὐτῇ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πράγματα κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς μέσον· ἀνέθηκε δηλὰ δὴ εἰς ἐπιφανεῖς πολίτας αὐτῆς ἐξ εὐπατριδῶν καταγομένων, ὅπως αὐτοὶ φροντίσωσι νά κυριεύσωσι τὰς νήσους καὶ ἐγκαταστήσαντες εἴτα παροικίας πολιτῶν 'Ενετῶν ἀρχωσιν αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς μητροπόλεως. Εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην τὴν τοσοῦτον ἄλλως δελεαστικὴν προσέδραμον οὐκ ὀλίγοι, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Σανούτου κατέλαβον πάσας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καί, ἀφ' οὗ ὅμοσαν πίστιν αὐτῷ ἐγκατέστησαν ὡς δεσπόται ἐν αὐταῖς.

Ἡ Λήμνος συμπεριθεῖσα καὶ αὐτὴ τὴν τύχην τῶν λοιπῶν περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐπιφανοῦς ἐνετικῆς οἰκογενείας τοῦ Φιλοκάλου Navigajoso ⁽²⁾. Ἀλλ' οὕτω περιήρχετο πράγματι ἡ νῆσος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς 'Ενετίας, ἐν ᾗ κατὰ τὴν ἀρχικὴν διανομὴν εἶχε περιληφθῇ μετὰ τῶν χωρῶν τῶν ἀποτελούντων τὸ μερίδιον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἰνα οἰκονομηθῇ ἡ δυσχέρεια αὐτῇ ὁ μὲν Φιλόκαλος ὥμοσε πίστιν τῷ αὐτοκράτορι· Ἐρρίκῳ διαδόχῳ τοῦ ἀποθανόντος Βαλδουίνου, οὗτος δὲ ἀπένευμεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τῆς Λήμνου ⁽³⁾. Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τοῦ 1207, διότι τῷ ἔτει τούτῳ μόλις συνεπληρώθη ὑπὸ τῶν 'Ενετῶν ἡ κατάληψις τῶν νήσων, κύπτει ἡ Λήμνος τὸ πρῶτον ἡδὴ ὑπὸ τὸν 'Ενετικὸν ζυγὸν ἀπολέσασθαι τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς.

Πρὶν δ' ὅμως ἐκθέσωμεν τὰ κατὰ τὴν δυναστείαν τῶν 'Ενετῶν ἐν Λήμνῳ δὲν νομίζομεν ἀσκοπον διὰ πλείονων πως νά εἴπομεν περὶ τοῦ τῆς μεταλλαγῆς τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου κατὰ τοὺς χρόνους περίπου τούτους γενομένης καὶ τῆς σπουδαιότητος, ἣν τότε ἀκριβῶς προσέλαβεν ὁ Κότζινος, ἡ ἑτέρα τῶν πόλεων τῆς νήσου, μετὰ τὴν ἀφάνειαν εἰς ἡν μικρὸν κατὰ μικρὸν περιέπεσεν ἡ οὐχὶ μακρὰν τούτου κειμένη ἀρχαία τῆς Λήμνου πόλις Ἐφριστία.

Πόθεν τὸ ὄνομα Σταλημένη.

Ἐπισήμως ἡ Λήμνος οὐδέποτε καθ' ἅπαντα τὸν βίον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους μετέλλαξε τὸ ὄνομα

(1) Tafel. εἰθ. ἀν. σελ. 62 καὶ 63.

(2) Estratti degli Annali Venet. di Stefano Magno Tom. II fol. 79 v. ἐν τοῖς Chroniques Greco-Romanes τοῦ Hopf σελ. 179.

(3) Tafel und Thomas Urkunden κτλ. σελ. 3 ἔγγρα. 143. Κυρίως κατ' ἀρχάς ἐδόθη τῷ Navigajoso ὁ τίτλος τοῦ μεγάλου Δουκὸς τοῦ Κράτους (imperiali privilegio Imperii mega ducha est effectus). ἀλλ' εἴτα εἶναι γενικῶς γνωστὸς ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Μ. Δ. τῆς Λήμνου, ὡς παρὰ τε τῷ Στεφάνῳ Magno II fol. 79 v. καὶ ἄλλαχού προσαγορεύεται.

αὐτῆς. Παρὰ πᾶσιν ἀνεξαίρετως τοῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι μόνον διὰ τοῦ γνησίου καὶ παλαιοῦ αὐτῆς ὀνόματος ἀναφέρεται. ⁽¹⁾ Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προσονομάζονται ἐπ' ἰσῆς πάντες οἱ κατὰ καιροὺς ἀρχιερεῖς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου. τοῦ Στρατηγίου, μέχρι τοῦ τελευταίου. Ἐν ἅπασι δ' ἐπίσης τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις τοῖς ἐλληνιστὶ συντεταγμένοις, ἐν οἷς γίνεται γόγος περὶ τῆς νήσου ἡμῶν πάντοτε ὁ τύπος Ἀ ἡ μ ν ος ἀπαντᾷ οὐδ' ἀπαξ δὲ ὁ Σταλημένη ⁽²⁾.

Ἐκ τούτων πάντων ἐπεται ἀναμφιρῆστως, ὅτι τῆς μεταβολῆς ταύτης ἡ ἀρχὴ δὲν πρέπει νὰ ζητηθῇ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν οἵτινες ἐξηκολούθουν ἀείποτε νὰ καλῶσι τὴν νήσον, ὡς καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκαλεῖτο.

Τὸ πρῶτον εὐρίσκωμεν τὸν τύπον Σταλημένη ἐν ἐγγράφῳ Ἑνετικῷ τῷ 1205, ἐν ᾧ ἀναφέρονται αἱ ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν Ἑνετῶν καταληφθεῖσαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ⁽³⁾ πρὸς δὲ καὶ ἐν δυσὶν ἐτέροις ⁽⁴⁾ ἀναγομένοις εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ 13ου αἰῶνος.

Πρὸ τῶν χρόνων τούτων οὐδεμία μνεία τοῦ τύπου τούτου ὑπάρχει· δὲν εἶναι ὅλως ἀπίθανον, ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 12ου ἰσως μάλιστα ἀπὸ τοῦ 11 αἰῶνος ἤρχισε νὰ γίνηται χρήσις τούτου. Ἡ γένεσις ἄρα τοῦ Σταλημένη συμπίπτει πρὸς τὴν ἐν Λήμνῳ ἢ καθόλου ἐν τῷ Αἰγαίῳ παρουσίαν τῶν Ἑνετῶν. Οὗτοι ὡς ἀπειροὶ τῆς ἐλληνικῆς εὐκόλως συνέχυσαν τὴν φράσιν ε' τ ἡ Ἀ ἡ μ ν ο ἣν ἤκουον συχὰ προφερομένην παρὰ τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν δηλούντων τὸν τόπον τῆς κατευθύνσεως αὐτῶν, νομίσαντες, ὅτι τὸ ὄλον ἀπετέλει τὸ ὄνομα τῆς νήσου καὶ ἐπλασαν οὕτω τὸν ἀνάπληρον τύπον Σ τ α λ ἡ μ ε ν ἡ ὅστις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐκράτησεν ἰδίᾳ παρὰ τῷ ναυτικῷ κόσμῳ. Ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς λέξεως παραγωγὴ εἶναι ἡ μόνη ὀρθή (οὐχὶ δὲ ἡ ἐκ τοῦ λ ἱ μ ν ἡ διὰ τὸ ταπεινὸν δῆθεν τῆς νήσου, ἢ ἐκ τοῦ ε' τὸ λ ι μ ε ν α ὡς παρὰ τισι τῶν προηγησαμένων αὐτὴν ἀναγινώσκει τις) δεικνύουσι καὶ ἄλλαι ἔμοιαι διαστρεβλώσεις ἐλληνικῶν τοπικῶν ὀνομάτων. Οὕτως αἱ Ἀθῆναι μετεπληθύνθησαν εἰς Σ α τ ἱ ν ε, αἱ Θῆβαι εἰς Σ τ ἡ β ε ς ἢ Ἀσθῆβας, ἡ Δία εἰς Σ τ α ν δ ἱ α ν, ἡ Κέρκυρα εἰς Σ τ οὺ ς κ ο ρ φ οὺ ς ἢ Κῶς εἰς Σ τ α ν κ ῶ, κ.τ.λ. ⁽⁵⁾ Οὐδαμῶς δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ παράδοξον τοῦτο προκειμένου περὶ ξένων ἀγνοούντων τὴν ἐλληνικὴν ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ἐτι διαπρεπεῖς ἐλληνισταὶ ὑποπίπτουσιν εἰς τοιαῦτα σφάλματα, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Conze, ὅστις περιοδεύων τὴν Λήμνον τῷ 1858 ἐσημείωσε χωρίον τῆς Ὁ ἄ ν ο ς

καλούμενον ἐσφαλμένως προθέσας καὶ τὸ ἄρθρον καὶ σχηματίσας οὕτω τραγελαφικὸν τύπον Το θ ἄ ν ο ς ⁽¹⁾.

Ὁ τύπος Σταλημένη φαίνεται πιθανὸν ὅτι οὐδέποτε ἀπέβαλε τελείως τὸν γνήσιον τοιοῦτον Τὸ Σταλημένη ἦν ἐν γενικῇ χρήσει παρὰ τοῖς Ἑνετοῖς καὶ καθ' ὅλου τοῖς ἐξ Ἑσπερίας ναύταις πιθανῶς δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις τοιούτοις, ἀλλὰ τὸ Λήμνος ἦτο ἐν χρήσει παρὰ τοῖς γεωργοῖς κοιτοῖς τῆς νήσου.

Παραδίδει μὲν ὁ Bondelmonti, ὁ κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 15ου αἰῶνος γράψας τὸ περὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἔργον αὐτοῦ, ὅτι τότε ἡ νήσος ὀνομαζέτο Σταλημένη, τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Porcachi (1547), ἀλλ' ὁ Belon, ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος μετέβη εἰς Λήμνον λέγει ρητῶς, ὅτι ἡ μὲν πόλις τῆς νήσου ὀνομαζέτο Λήμνος ἡ δὲ νήσος ἰταλιστὶ Σταλημένη ⁽²⁾. Τὸ ὄνομα λοιπὸν Λήμνος διετηρεῖτο ἤδη παρὰ τοῖς κατοικοῖς τῆς νήσου, οἵτινες ὡς τὴν πρωτεύουσάν πόλιν, οὕτω καὶ τὴν ὅλην νήσον, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐκάλουν. Ἐπειτα καὶ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες βεβαίως παρὰ τῶν Ἑλλήνων ἐβιδάχθησαν τὴν ὀνομασίαν τῆς νήσου, ἔχουσι καὶ νῦν καὶ κατὰ τοὺς προηγούμενους αἰῶνας, τὸν τύπον Λ ἡ μ ν ο ὅστις βεβαίως εἶναι ὁ αὐτὸς τῷ Λήμνος ⁽³⁾.

Παρὰ τὸ Σταλημένη λοιπὸν τοῦ ναυτικοῦ κόσμου ὑπῆρχε καὶ τὸ Λήμνος ἐν ἀρκούντως εὐρείᾳ χρήσει· ἀκριβῶς δὲ τούτου ἕνεκα ἐξηφανίσθη μικρὸν κατὰ μικρὸν ὁ ὀδνεῖος τύπος καὶ ἐκράτησεν ὁ γνήσιος, ὥστε σήμερον οὐδὲ εἰς ἐν Λήμνῳ μεταχειρίζεται αὐτόν. Ἡ βαθμιαία δ' αὕτη ἐξαφάνισις ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ Van Kinsbergen ἐπισκεφθεὶς τὴν νήσον ἡμῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος λέγει, ὅτι ἡ νήσος ὀνομαζέτο Λήμνος ἢ Σταλημένη ⁽⁴⁾. Ὁ Sibthorp ⁽⁵⁾ ἔμοις ὁ Hunt ⁽⁶⁾ καὶ Richter ⁽⁷⁾ οἵτινες ἀρχομένου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μετέβησαν εἰς Λήμνον καὶ μετέδωσαν εἰς ἡμᾶς εἰδήσεις τινὰς περὶ αὐτῆς οὐδαμῶς ἀναφέρουσι τὸ Σταλημένη.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ καὶ γένεσις τοῦ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ὀνόματος τῆς νήσου ἡμῶν. Παραχθὲν διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Ἑνετῶν ἐκράτησεν ἐπὶ τινὰς αἰῶνας παρὰ τοῖς ναυτικοῖς ἰδίᾳ, ἤρχισε δ' ἀφανιζόμενον εὐθὺς ὡς ἡ πρὸς τὴν Λήμνον ἐπικοινωνία τῶν ἐξ Ἑσπερίας ναυτῶν ἐξέλιπε οὐκ ὀλίγον εἰς τοῦτο συντελεσάσης καὶ τῆς ἀπακμῆς τοῦ ναυτικοῦ τῶν Λημνίων, ἔπερ ἀκμαῖον ὦν πρότερον, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατέπεσε βαθμηδὸν εἰς τελείαν ἀφάνειαν.

(1) Ἰδε Πασχάλ. Χρονικ. 1 σελ. 58, Δούκαν σελ. 121, 266, 328, 330, 335 καὶ ἐξ. Γεώργ. Παχυρ. σελ. 436, Φραντζ. σελ. 327, 413, 415, 425, 447, Ἰωάνν. Κατακουζ. I σελ. 150, Νικηφ. Γρηγορ. 4 σελ. 98, Νικηφόρ. Πατριάρ. Κωνστ. σελ. 86, Συμεῶν. Μαγιστρ. σελ. 704, Ζώσιμ. II 33, Ζωναρᾶν βελ. 15 8, 22, Χαλκοκονδ. σελ. 9 καὶ ἄλλ.

(2) Miklosich, Acta et Diplomata III σελ. 297, VI σελ. 248 καὶ ἐξῆς Σάβα Μεσαιων. βιβλιοθήκης τόμ. 3 σελ. 4 καὶ ἄλλ.

(3) Tafel und Thomas Urkunder zur älteren Handels- und Staats geschichte der Republik Venedig II σελ. 3 ἀριθμ. 143.

(4) Hopf Melanges grecoromanes σελ. 176 Παράβλ. καὶ Tafel und Thomas III σελ. 159 ἀρ. 370.

(5) Tafel und Thomas Urkunden II σελ. 178 σημ. 2

(1) Ὅμοιον τι συνέβη τῷ ἀγγλῷ χαρτογράφῳ τῆς Λήμνου, ὅσον ἀφορᾷ τὸ χωρίον Λύχνα, ἔπερ μετεμόρφωσεν εἰς Ταλύχνα.

(2) Belon du Mans. Les observations κτλ. σελ. 25.

(3) Dapper. Description exacte des îles de l'Archipel σελ. 241.

(4) Beschreibung. Von Archipelagus σελ. 71.

(5) Walpole Memoirs relating to European and Asiatic Turkey σελ. 198.

(6) Walpole Travels in various countries of the East σελ. 54.

(7) Wallfahrten in Moigenlande σελ. 451 καὶ ἐξῆς.

Ἡφαιστία καὶ Κότζινος

Ἐκ τῶν δύο πόλεων, ἃς εἶχεν ἡ Ἀθήνη, γινώσκουμεν ὅτι ἡ Ἡφαιστία ἦτο καὶ μείζων καὶ ἀκμαιότερα τῆς Μυρινῆς. Εἶναι περιέργον δ' ὅμως, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἀρχεται τοσαύτη ἐκείνης παρακμή, ὥστε ἐπὶ τέλους τελείως ἐξέλιπε. Δυστυχῶς ἡ ἱστορία οὐδεμίαν κατέλειπεν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἰδήσιν· εἰς τὸν ἐπισταμένους δ' ὅμως ἐξετάζοντα τὰ σχετικά γεγονότα ἡ αἰτία δὲν εἶναι ἐντελὲς ἀφανής.

Δύο καθ' ἡμᾶς λόγοι συνήγγησαν εἰς τὴν ἄρδην ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως ταύτης, οἱ εἰς φυσικὸς καὶ ὁ ἕτερος ἠθικὸς. Ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἰδρυμένη ἐπὶ μικρᾷ χερσονήσῳ ἤς ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ προεκτεινομένη ὀλίγον πρὸς Α. ἐσχημάτιζε μικρὸν ἀλλ' ἀρκούντως ἀσφαλὲς λιμένα· κυρίως ἐξετείνετο, ὡς ἐκ τῶν σφζομένων ἐρειπίων δείκνυται, μάλλον ἐπὶ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς χερσονήσου ταύτης, κειμένη οὕτω μεταξὺ δύο θαλασσῶν. Κύκλῳ σχεδὸν τοῦ εἰρημένου λιμένος, μάλιστα δὲ νοτιοδυτικῶς ὑψοῦνται λόφοι οὕτως ὥστε τὰ ὕδατα καταρρέοντα φυσικῶς πρὸς τὸν λιμένα προσέχωνσαν μικρὸν κατὰ μικρὸν αὐτόν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὸ πρῶτον θανατηφόρον κτύπημα κατὰ τῆς πόλεως· ὁ λιμὴν ὅστις ἦτο πηγὴ εὐπορίας καὶ πλουτισμοῦ τῇ πόλει ἐνεκρῶθη πλέον καὶ εἰς τοὺς Ἡφαιστιεῖς ἐπέρχεται ἡδὴ τὸ πρῶτον τῇ ἰδέᾳ νὰ ζητήσωσι νέαν ἔδραν, νὰ ἀνεγείρωσι νέαν πόλιν. Ὅτι ἡδὴ ἐπὶ τῶν христиανικῶν χρόνων κατῴκειτο ἀκόμη ἡ Ἡφαιστία τοῦτο πιστοῦται τρανῶς ἐκ τε τῶν συντριμμάτων μαρμάρων, ἐφ' ὧν εἶναι κεχαραγμένοι σταυροί, καὶ ἄτινα ἐν πληθύνει προσπίπτουσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ ἐπισκέπτου, καὶ ἐκ τείχους ὅπερ πιθανῶς ὡς ὀχύρωμα ἐχρησίμευε περιθῆον τὸ ἐπὶ τῆς ἄκρας τῆς χερσονήσου ὕψωμα καὶ οὕτως τὴν οἰκοδομίαν μόνον εἰς μεταγενέστερους χρόνους ὀφείλομεν νὰ ἀναγνώμεν (1). Μέχρι ποῶν δ' ὅμως χρόνων ἐξηκολούθησεν ὑφισταμένη δὲν δυνάμεθα δυστυχῶς νὰ εἰπώμεν· τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐνεκα τῆς προσχώσεως τοῦ λιμένος παρακμῆς αὐτῆς συνέβαινε νὰ κηται οὐχὶ μακρὰν ἕτερος λιμὴν σχετικῶς πολλῇ μείζων καὶ ἀσφαλέστερος τοῦ ἑαυτῆς, ὁ καὶ νῦν ἐτι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κότζινος. Οὗτος εἶναι πιθανόν, ὅτι ἤρχισε τότε νὰ χρησιμεύῃ αὕτῃ ὡς ἐμπορικὸν ἐπίνειον ἐλκυσάς φαίνεται ἐνωρίς καὶ κατοίκους τινὰς ἰδίᾳ ἐκ τοῦ ναυτικοῦ αὐτῆς πληθυσμοῦ· οὕτω μικρὸν κατὰ μικρὸν προήγατο ὁ τελευταῖος ἀναλώμασιν, ἐννοεῖται, πάντοτε τῆς Ἡφαιστίας, ἤς οἱ κάτοικοι πιθανῶς, ὡς τὰ πολλὰ τὴν ναυτιλίαν μετερχόμενοι, προετίμων τὴν τελευταίαν ταύτην θέσιν ὡς μάλλον εὐνοῦν τῇ ἐπαγγέλματι αὐτῶν.

Ἀλλὰ πλὴν τούτου οὐκ ὀλίγον φαίνεται ὅτι συνεβάλλετο εἰς τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἡφαιστίας καὶ ἑτέρα ἠθικὴ αἰτία. Ἡ πόλις ἥτις κατ' ἀρχὰς βεβαίως διεξήχθη μεταξὺ χριστιανισμοῦ καὶ ἐθνισμοῦ ἔδωκε τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμὴν Ἡ Ἡφαιστία ἦτο ἡ κυρία καὶ ἐπίσημος ἔδρα τῆς πολυθεϊστικῆς λατρείας· ἐν ταύτῃ δὲ δυσκόλως ἡδύνατο κατ' ἀρχάς, ὅ· ἀκόμη οὐδεμιᾶς

ἐτύγχανεν προστασίας ὑπὸ τοῦ κράτους, νὰ τελῶσι τὰς λατρείας αὐτῶν οἱ νεοφώτιστοι χριστιανοί· δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ νέος συνοικισμὸς ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Κότζινος πηγάσας, ὡς εἶπομεν, ἐνεκα φυσικῶν κυρίως αἰτιῶν, ἐκραταιώθη καὶ ἐμεγαλύνθη καὶ ἐνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν ἐν Ἡφαιστίᾳ ἐθνικῶν πρὸς τοὺς χριστιανούς.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὑποθέτομεν ἡμεῖς ὅτι ἐπῆλθεν ἡ τελεία τῆς Ἡφαιστίας ἀπακμῇ καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀνίδρυσις τοῦ Κότζινου. Πότε ἀκριβῶς ἐντελὲς κατηρειπώθη ἡ πόλις τοῦ Ἡφαιστου δὲν γνωρίζομεν δυστυχῶς· ἐὰν πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπῆλθε καὶ ἄλλη τις συμφορὰ, πυρκαϊὰ ἐπὶ παραδείγματι ἢ σεισμὸς, ὅπερ οὐκ ὀλίγοι καταστρεπτικώτατοι ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἰδίᾳ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (1), ὁπότε ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν (527—565) εἴκοσι τοιοῦτοι μνημονεύονται, ἀγνοοῦμεν. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι ἡδὴ περὶ τὸν 12ον αἰῶνα ἡ πόλις ποτὲ ἐπίσημότερα τῆς Ἀθήνης πόλις ἢ τελείως δὲν ὑπῆρχε, ἢ διετέλει ἐν πλήρει ἀσημότητι. Τοῦτο πιστοῦται καὶ ἐκ τοῦ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν μνημονευθέντος ἐπισήμου δωρητηρίου ἐγγράφου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀθήνων Μιχαήλ. Ἡ παράκλησις τῶν Ἐντεῶν ὅπως λάβωσι τὸν ναὸν ἐν Κότζινῳ μαρτυρεῖ, ὅτι ἐνταῦθα συνεκεντροῦτο τότε ἡ ἐμπορικὴ τῆς Ἀθήνης κίνησις καὶ ὅτι ὁ Κότζινος δὲν ἦτο ἀπλὴ ἐμπορευμάτων ἀποβάθρα. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ συνάδει καὶ τοῦτο, ὅτι τῆς Ἡφαιστίας οὐδεμία σχεδὸν μνεῖα γίνεται παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπαξ μόνον μνημονεύεται ὑπὸ τοῦ διασήμεου Κυριακοῦ τοῦ ἐξ Ἀγκῶνος, ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος μετέβη εἰς Ἀθήνας. Οὗτος ἀντιγράφων ἐπιγραφὴν τινα, καλὸν ἐπιτύμβιον ὀκτωκαιδεκαετίδος παρθένου, λέγει, ὅτι εὔρε τὸν λίθον ἐφ' οὗ αὕτη ἦν κεχαραγμένη παρὰ τὴν πόλιν Ἡφαιστίαν. (2) Εἶναι δ' ὅμως γνωστὴ ἡ μονομανία τοῦ Κυριακοῦ, ὅστις ἐνδιεφέρετο μόνον περὶ παντὸς ἀρχαίου, οὐδεμίαν δὲ σχεδὸν προσοχὴν ἔδιδεν εἰς ὅ,τι ἀφεώρα τὸν μεταγενέστερον ἑλληνισμόν. Τούτου ἐνεκα δὲν πρέπει νὰ ξενίσῃ τινὰ ἡ ὑπ' αὐτοῦ μνεῖα τῆς εἰρημένης πόλεως, εἰ καὶ ἐκ τῆς φράσεως αὐτοῦ δὲν ἐπεται βεβαίως ὅτι νοεῖ αὐτὴν ἡδὴ ὑπάρχουσαν.

Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ ἄλλοθεν πληροφоруόμεθα ὅτι ἡ Ἡφαιστία δὲν ὑπῆρχεν. Οὕτως ὁ Κριτόδουλος, ὅστις ἐξ Ἰμβρου καταγόμενος καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος ζῶν, ἐπανειλημμένως ἀναφέρει τὸν Κότζινον, οὐδεμίαν ἀπελότης μνεῖαν ποιεῖται τῆς Ἡφαιστίας, ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μωάμεθ τοῦ Β'. Ἦν κατέλειπεν ἡμῖν ἀρχαίαν ἀπὸ τοῦ 1451 καὶ λή-

(1) Ὁ Ἀγκῶνας ἱστορικὸς τοῦ 16ου αἰῶνος ἀναφέρει σεισμὸν ὅστις περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος τούτου «θέρους ὥρᾳ ἔσεισε μέγα ἐν τε Βυζαντίῳ ὡς καὶ πόλεις συχρᾶς νησιωτικὰς τε καὶ ἡπειρωτικὰς ἀθρόον ἀνατραπήναι.» Παρβλ. καὶ Παπαρηγ. Ἰστ. ἑλλ. ἐθν. 3 τομ. σελ. 148.

(2) Tozzetti. Relazioni d'alcuni Viaggi in Toscana V σελ. 435.

(1) Παρβλ. καὶ Conze Reise κτλ. σελ. 116 καὶ ἐξ.

γούσαν τῷ 1467. (1) Ἐπίσης ὁ Magno, ὅστις οὐχὶ πολὺ μετὰ ταῦτα γράφει, λέγει ρητῶς: « sopra diti Isola..... sono tre buoni castelli chiamati Cochino, Mudron e Paleo Castron ». Καὶ οἱ περιηγηταὶ δέ, οἵτινες κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπεσκέφθησαν τὴν Λήμνον ἀγνοοῦσι τελεῖως τὴν ἀκριβοῦς τῆς Ἡφαιστίας θέσιν ὁμοφώνως ἀποφαινόμενοι, ὅτι τοιαύτη ἦτο ὁ Κότζινος. Τοσαύτη ἡ ἐρείπωσις αὐτῆς!

Ἡ ἐτέρα τῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς νήσου ἡ Μύρινα παρέμεινε μὲν ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτῆς θέσει ἕνεκα τοῦ ὀχυροῦ αὐτῆς, ταχέως δ' ὅμως ἀπώλεσε τὸ πάλαι ὄνομα αὐτῆς μετονομασθεῖσα Παλαιόκαστρον. Πλὴν ταύτης δ' ὅμως εἰς ἀκρόντως σημαντικὴν θέσιν ἐξήρθη καὶ ἡ ἐν τῇ λαμπροτάτῃ τῆς νήσου λιμένι ἰδρυθεῖσα ὁμώνυμος πολίχνη Μούδρον, ἥτις οὐχὶ ὀλιγάκις μνημονεύεται ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ὑπὸ τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν. Καιρὸς ἤδη ἐπανερχόμενος ὅθεν παρεξέβημεν νὰ ἀφηγηθῶμεν διὰ βραχέων τὰ περὶ τῆς Ἑνετικῆς δεσποτείας ἐν Λήμνῳ.

Δυναστεία τῶν Navigajoso ἐν Λήμνῳ.

Ἐπὶ ἐβδομήκοντα καὶ ἐπέκεινα ἔτη διετηρήθη ἡ κυριαρχία τῶν Navigajoso ἐπὶ τῆς Λήμνου· δυστυχῶς ὅμως ἀγνοοῦμεν, ὅποια καθόλου ὑπῆρξεν ἡ διοίκησις αὐτῶν. Ὁ Φιλόκαλος ἀπέθανε περὶ τὸ 1214 καταλιπὼν τὸ μικρὸν αὐτοῦ κράτος εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λεονάρδον, ὅστις ἐλαβε τὸ ἥμισυ, καὶ εἰς τὰς δύο αὐτοῦ θυγατέρας, τῶν ὁποίων ἑκατέρα ἐλαβε τὸ τέταρτον τῆς νήσου. Ὁ Λεονάρδος ὅστις ἐκκληρονόμησε ἅμα καὶ τὸν τίτλον τοῦ πατρὸς, φαίνεται, ὅτι ἀπέθανεν ἤδη πρὸ τοῦ 1260 καὶ ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν Παύλου, Λικολάου καὶ Φιλίππου διεδέχθη αὐτὸν ὁ πρεσβύτερος Παῦλος, ὅστις ἐνυμφεῖθαι τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγγελου Σανούτου δουκὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους διαδεχόμενος τὸν πατέρα αὐτοῦ Μάρκον Σανούτον.

Ἡ κηδεσία αὐτῇ τὴν ἡγεμονικὴν τῶν ἐν Λήμνῳ Navigajoso οἰκογενεῖα συνήψε πρὸς τοὺς Σανούτους, οἵτινες ἦσαν ἡ ἐπιφανεστάτη τῶν ἐν τῇ Αἰγαίῳ δεσποζουσῶν ἐνετικῶν οἰκογενειῶν, μαρτυρεῖ τὴν δύναμιν καὶ ἀκμὴν ἐν ἡ διατέλουν οὗτοι ἐν Λήμνῳ. Ἡ ἀκμὴ αὕτη ἐπιγαγεν οὐ μόνον ἐκ τῶν πλουσιῶν τῆς νήσου προσοων, ἤς οἱ κάτοικοι εἶναι πιθανόν ὅτι βαρέως ἐφορολογουνοτο ἀλλὰ καὶ ἐκ πειρατειῶν ὁποίας δὲν ἀπήγγιζον οἱ τότε ἐν τῇ Αἰγαίῳ ἄρχοντες ἐνετοὶ δυνάσται.

Ἦδη ἅμα ἐγκαθιδρυθέντες οἱ Ναβιγκαγιόζοι ἐπεμελήθησαν τῆς οχυρώσεως τῆς νήσου. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας Φιλόκαλος κατηρξάτο τοῦ ἔργου ἰδρύσας πολυαριθμὰ ἐπ' αὐτῆς ὀχυρωματικὰ ἔργα (2), τοῦθ' ὅπερ φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησεν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λεονάρδος, διότι ὁ Σανούτος περὶ τῶν χρόνων τούτων

τῆς Λημνιακῆς ἱστορίας πραγματευόμενος λέγει ὅτι εἶχεν ἡ νήσος πολλὰ φρούρια. (1)

Τὸ τμήμα οὐ ἤρχεν ὁ Λεονάρδος εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι περιῆλθεν εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Παῦλον, ἐν ᾧ ἐκ τῶν δύο υπολειπομένων τετάρτων, τὸ μὲν ἐκυδερνᾶτο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Φοσκάρι υἱοῦ τοῦ ὁμωνύμου γαμβροῦ ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Φιλοκάλου, τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Φιλοκάλου Γραδενίγου υἱοῦ ἐπίσης τοῦ ἐπὶ τῇ ἐτέρᾳ θυγατρὶ γαμβροῦ αὐτοῦ. Ὅποια ὑπῆρξεν ἡ σχέσις ἐν ἡ διατέλουν πρὸς ἀλλήλους οἱ τρεῖς οὗτοι συγγενεῖς δυναστικοὶ τῆς Λήμνου οἰκοί, δὲν γινώσκομεν· ἐκτὸς δ' ὅμως ἀμφιβολίας εἶναι ὅτι ἡ ἐνωρίς ἤδη γενομένη κατὰ τμησιν αὕτη ἐγένετο πρόξενος ἐξασθενήσεως. Ἡ ἐξουσία ἐν τούτοις αὐτῶν διετηρήθη ἐπὶ ἱκανὰ ἀκόμη ἔτη. Ὁ Μέγας δούξ Παῦλος ἔχων συνεργὸν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φίλιππον, συνετήρει στολίσκον ἐξ ἐννέα γαλερῶν ἅμα δὲ καὶ πολυαριθμοὺς ἐνόπλους, δι' ὧν ὑπερήσπιζε τὴν νήσον ἀπὸ τῶν ἐχθρικών ἐπιδρομῶν· πρὸς τούτοις ἐχαρήγει ἀσφαλὲς ἄσυλον εἰς πάντας τοὺς πειρατάς, ὧν ἐβρίθε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ Αἶγαῖον καὶ οἵτινες ἔργον εἶχον τὴν συστηματικὴν λεηλασίαν. Τῆς συμπεριφορᾶς ταύτης δὲν ἦσαν, ἐννοεῖται, οὐδαμῶς ἄμετοχοι οἱ δύο συναρχόντες αὐτοῦ, ὁ Γραδενίκος καὶ ὁ Φοσκάρις· ἕνεκα δὲ τῶν πράξεων τούτων τῶν ἐν Λήμνῳ δεσποτῶν ἐνόμισεν ἀναγκαῖον ἅμα καὶ ἐπεῖγον ὁ βασιλεὺς τότε ἐν Βυζαντίῳ Μιχαὴλ ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τὴν κινδυνώδη ταύτην πειρατικὴν φωλεάν.

Τῷ 1276 ἐνεφανίσθη πρὸς τῆς Λήμνου ὁ αὐτοκρατορικός στόλος, οὗτινος ἡγεῖτο ὁ διάσημος ναύαρχος Λικάριος, ὅστις εἰς ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Εὐδοίας ἱπποτῶν ὦν, παρέδωκε τὸ οὐ μακρὸν τῆς Καρύστου κείμενον φρούριον αὐτοῦ τῷ αὐτοκράτορι καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ οὐ μόνον προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ναύαρχου ἀλλὰ καὶ ἀπενεμήθη αὐτῷ ὁ τίτλος τοῦ Μεγάλου δουκὸς τῆς Λήμνου. Ἡ ἄλωσις τῶν φρουρίων, ὧν ἑκάτερον κατείχον ὁ Γραδενίγος καὶ ὁ Φοσκάρις δὲν ἀπήτησε οὔτε χρόνον μακρὸν οὔτε θυσίας μεγάλας· ταῦτα ἤττον ὀχυρὰ ὄντα εὐκόλως ὑπέκυψαν. Πρὸ τοῦ Παλαιόκαστρου δ' ὅμως, οὗτινος ἤρχε ὁ Μέγας δούξ Παῦλος ἀνεφύησαν μεγάλαι δυσχέρειαι καὶ ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ μακρὸν, ἐπὶ ἔτη δλόκληρα· ἡ πείρα καὶ ἡ ἐγνωσμένη τόλμη τοῦ Λικαρίου εἰς οὐδὲν ὠφέλησε. Τοσοῦτον μάλιστα ἦτο τὸ θάρρος ὑφ' οὗ ἐνεπνέοντο οἱ ἐπακόσιοι τοῦ φρουρίου ὑπερασπισταὶ ὥστε, ἐποιοῦντο ἐξόδους καὶ ἐμάχοντο ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς στρατιώτας τοῦ Λικαρίου. Τὰ πράγματα οὕτω ἔβαινον κακῶς διὰ τοὺς ἡμετέρους, διὰ καὶ ἠναγκάσθη ὁ αὐτοκράτωρ νὰ μεταβάλῃ τακτικὴν προτείνας τῷ Παύλῳ ἐξήκοντα χιλιάδας χρυσῶν ὑπερπύρων ἤτοι 672000 φράγκων ἰσοδυναμοῦντα πρὸς πενταπλάσιον σχεδὸν ποσὸν τοῦ νῦν νομίσματος, ὅπως ἀπέλθῃ καταλείπων αὐτῇ τὸ φρούριον καὶ τὴν νήσον. Τὴν πρότασιν δ' ὅμως ταύτην ὑπερηφάνως ἀπέρριψεν ὁ Παῦλος «si perchè era», ὡς λέγει ὁ Σανούτος,

(1) III, 14. Τὸ φρούριον τῶν Καστριωτῶν, ὅπερ πλὴν τοῦ Κοτζίνου καὶ τοῦ νῦν Κάστρου ἀναφέρει εἶναι πιθανώτατα τὸ κατὰ τὴν Β.Α. παραλίαν τῆς νήσου κοινῶς Βρεῖοκαστρο νῦν λεγόμενον, οὐ τὰ καὶ νῦν σωζόμενα εἰρήπια μαρτυροῦσι περὶ μεσαιωνικοῦ ὀχυρώματος (Πρβλ. καὶ Conze σελ. 119).

(2) Schlumberger Numismatique de l'Orient Latin σελ. 100.

(1) Marino Sanudo Torsello Istoria del Regno di Romania fol 8 v. (σελ. 124 τῆς ἐκδ. τοῦ Hopf).

magnanimo e valoroso, si perchè l'abbondava de denari.»

Ἡ πολιορκία λοιπὸν ἔδει νὰ ἐξακολουθήσῃ. Ὑπὲρ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀποτεταμιευμένων χρημάτων δαπανήσας ὁ Παῦλος, βλέπων οὕτω τοὺς πόρους αὐτοῦ βαθμῆδὸν μειουμένους ὅμως ἐξηκολούθει μετὰ γενναϊότητος ἀμυνόμενος, ὅτε αἰφνιδίως τῇ 1277 κατέλαβεν αὐτὸν ἐν τῇ μέσῃ τῆς πολιορκίας ὁ θάνατος. Ἡ συμφορὰ αὕτη διὰ τοὺς Ναβιγκαγιόζους ἦτο βεβαίως μεγίστη· διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου Δουκὸς ἐξέλιπεν ὁ νοῦς, ἡ ψυχὴ, ἥτις ἐματαίου πάντα τὰ σχέδια τοῦ Λικαρίου. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος φαίνεται ὅτι ἀποθνήσκων ἐνέπνευσε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν τὸ ἡρωϊκὸν θάρρος, μεθ' οὗ ζῶν ἐμάχετο.

Ἡ Μεγάλῃ δούκισσα, ἣς τὸ ὄνομα δὲν διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία, ἔχουσα προ ὀφθαλμῶν ἐνθὲν μὲν τὴν γενναϊότητα καὶ ἀρετὴν τοῦ συζύγου αὐτῆς ἐνθὲν δὲ ἀναμνησκόμενη τῶν παραδόσεων καὶ κατορθωμάτων τοῦ πατρῷου αὐτῆς οἴκου, ἀντικατέστησε τὸν ἐκλιπόντα σύζυγόν της καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρότατον ἐτι χρόνον ὑπεραμυνομένη τοῦ χώρου ἐνθα εἶχον ἀποτεθῇ τὰ ὅσα τοῦ προσφιλούς αὐτῆς συζύγου. Ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἦτο πλέον ματαία καὶ ἀνωφελής διότι παρ' οὐδενὸς ἦτο δυνατόν νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν. Ὁ Γραδενίγος καὶ ὁ Φοσχάρις εἶχον ἤδη κατὰ τὴν ἀλλοσιν τῶν φρουρίων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Λικαρίου φονευθῇ τὴν αὐτὴν ο' υπέστησαν τύχην καὶ οἱ ἀνδράδελφοι αὐτῆς Φίλιππος καὶ Νικόλαος ἤδη τῇ 1276 ἀποθανόντες· εἰς ἐπίμετρον δὲ πασῶν τούτων τῶν συμφορῶν προσετίθετο καὶ τοῦτο ὅτι ὁ Μέγας Δοῦς πλην τριῶν θυγατέρων οὐδένα ἄρρενα γόνον εἶχε καταλιπεῖ. Ταῦτα πάντα ἀναλογιζομένη ἐνόμισε συντεῖν ν' ἀποχωρήσῃ διασώζουσα τουλάχιστον ὅτι ἡδύνατο νὰ συγκομισθῇ μεθ' ἑαυτῆς. Ἀφ' οὗ λοιπὸν μετεκόμισε τὸν σίτον καὶ πάντα καθόλου τὰ ἐν τῇ φρουρίᾳ ἐνυπάρχοντα ἐτι ἐπιτήδεια, ἅμα δὲ καὶ τὸν μόλυβδον δι' οὗ ἦσαν ἐστεγασμένα· τα ἐν αὐτῇ ἀνάκτορα καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰ ὑπολειψθέντα χρήματα ἐξῆλθε καταλιπούσα τὴν νῆσον τῇ αὐτοκράτορι.

Μετὰ τριετὴ λοιπὸν ἐπίμονον ἀμφοτέρωθεν ἀγῶνα ἐπετυχὸν τέλος οἱ ἐν Βυζαντίῳ ὅπως ἐκδιώξωσι τὰ λείψανα τῆς οἰκογενείας τῶν Ναβιγκαγιόζων ἐκ Λήμνου καὶ ἀποκαταστήσωσι μετὰ 70 καὶ πλέον ἔτη τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν τῇ πεισματώδει ταύτῃ παλῇ δὲν οὐνήμεθα ἢ νὰ θαυμάσωμεν τὴν παραδειγματικὴν ἀνδρείαν, ἣν ἐπεδείξαντο ἡ ἀπελαθεῖσα ἡγεμονικὴ οἰκογενεῖα. Ἡ ἑνετία δὲν ἐσπευσεν εἰς ροήθειαν τῶν Ναβιγκαγιόζων κυρίως μὲν διότι οὗτοι δὲν ἐξηρτῶντο ἀμεσῶς ἐς αὐτῆς, ἅμα οὐ καὶ διότι ἦτο ἡσυχία ἀλλοχου, ἐν Βυζαντίῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, ἀπησχολημένην πολεμοῦσα κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων. Διὰ τοὺς αὐτοὺς δ' ἴσως λόγους οὐδ' ἐκ μέρους τῶν Σανουτῶν, πρὸς οὓς διὰ κηδεστίας συνεδέοντο, παρεσχέθη αὐτοῖς ἐπικουρία.

Ὑλικαί λέξεις περὶ τῆς μετὰ ταῦτα τύχης τῆς οἰκογενείας ταυτῆς, ἥτις τοσοῦτον σπουδαῖον οἰοδραμάτισε προσώπων ἐν Λήμνῳ δὲν θά εἶναι ἴσως περιτταί. Ἡ

Μεγάλῃ Δούκισσα συντετριμμένη ὑπὸ τὸ μέγα τῆς θλίψεως βάρος καὶ οὐδεμίαν σωτηρίας ἐλπίδα διαβλέπουσα ἐν τῇ μέλλοντι μετέβη εἰς Εὐβοίαν, ἐνθα διὰ τῶν θησαυρῶν τοὺς ὁποίους περιέσωσεν ἐνύμφευσε τὰς δύο τῶν θυγατέρων αὐτῆς, τὴν μὲν Μαρίαν πρὸς τὸν Γιδέρτον Da Verona τριάρχην τῆς νήσου ταύτης, τὴν δὲ Ἀγνὴν πρὸς τὸν Γαϊτάνον ἄρχοντα τοῦ ἔκτου τῆς αὐτῆς νήσου. Ἡ Μαρία ἀποθανοῦσα περὶ τὸ 1310 κατέλιπε δύο υἱούς, τὸν Γουλιέλμον καὶ Φραγκίσκον ἀμφοτέρους ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀγάμους ἀποθανόντας καὶ μίαν θυγατέρα τὴν Βεατρίκην, ἥτις τὸ μὲν πρῶτον συνεζεύχθη τῷ Grapozzo dalle Carceri ἄρχοντι ἐπ' ἰσῆς τοῦ ἔκτου τῆς Εὐβοίας εἰς δευτέρον δὲ γάμον περὶ τὸ 1903 τῷ Ἰωάννῃ de Masi, μεθ' οὗ ἔζησε μὲν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, οὐδένα δ' ὅμως κατέλιπε γόνον. Ἐκ τοῦ πρώτου δ' ὅμως γάμου ἐγέννησεν υἱόν, Πέτρον, ὅστις ἀπὸ τοῦ θανάτου τῆς μητρός του καὶ ἔξης (1328—1340) ἤρχε δύο τρίτων τῆς Εὐβοίας.

Ἡ δὲ Ἀγνὴ κατέλιπε μίαν μόνην θυγατέρα Μαρίαν καλουμένην, ἥτις συζευχθεῖσα εἰς μὲν πρῶτον γάμον τὸν Ἀλδέρτον Pallavicini εἶτα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τούτου (1311) τὸν Ἀνδρέαν Κορνάρον, ἐξ οὐδετέρου τούτων ἀπέκτησε τέκνα ἀποθανοῦσα περὶ τὸ 1322. Ἡ τρίτη ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Παύλου, ἣς τὸ ὄνομα δὲν παρεδόθη ἡμῖν ἐνυμφεῦθη τὸν Ἀγγελον Quirini ἐκ Κρήτης, ἐξ οὗ ἐγεννήθη αὐτῇ θυγάτηρ νυμφευθεῖσα τὸν Γιαννάκιον Γραδενίγον. Περὶ τὰ μέσα λοιπὸν τοῦ 14ου αἰῶνος, πιθανῶς τὸ 1342 ἡφανίσθη ἡ οἰκογενεῖα τῶν Ναβιγκαγιόζων. Αἱ κληρονομικαὶ δ' ὅμως ἀξιώσεις αὐτῆς ἐπὶ τῆς Λήμνου κεναὶ ἄλλως καὶ οὐδεμίαν πραγματικὴν σημασίαν ἔχουσαι μετεδόθησαν εἰς τοὺς οἴκους μεθ' ὧν οἱ Ναβιγκαγιόζοι εἶχον συνδεθῇ διὰ κηδεστίας. (1)

Μ. ΜΟΣΧΙΑΔΗΣ

(1) Sanudo Istoria κτλ. fol. 8 v. καὶ ἐξ. ὅστις εἶναι ἡ κυρία καὶ μόνη σχεδὸν πηγὴ τῶν χρόνων τούτων. Παραβλ. ἐτι καὶ Νικηφόρ. Γρηγορίου βιβλ. 4 σελ. 98.

